

HİLYE-İ ENBİYÂ
PEYGAMBERLERİN ÖZELLİKLERİ
NEŞÂTÎ

VakıfBank Kùltür Yayınları: 0144
Klasik: 006

HİLYE-İ ENBİYÂ
PEYGAMBERLERİN ÖZELLİKLERİ
NEŞÂTÎ
İNCELEME-METİN

Hazırlayan
Prof. Dr. Bayram Ali Kaya

Proje Editörü
Ömer Uzunağaç

Kapak ve Sayfa Uygulama
Faruk Özcan

Kitap Editörü
Abdülhadi Uysal

Son Okuma
Prof. Dr. İsmail Güleç

VakıfBank Kùltür Yayınları
Büyükdere Caddesi
No: 97 – Kat 4
Şişli 34394 İstanbul
Telefon: 0 212 354 5730
www.vbky.com.tr – info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2022

ISBN 978-625-7447-55-3

Kitabın tüm yayın hakları VakıfBank Kùltür Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Baskı
Turkuvaz Haberleşme ve Yay. A. Ş.
Güzeltepe Mahallesi Mareşal Fevzi Çakmak Caddesi B Blok No: 29/1/1
Eyüpsultan İstanbul
Telefon: 0212 354 3000
Sertifika No: 46403

1. Baskı: Nisan 2022

HİLYE-İ ENBİYÂ

PEYGAMBERLERİN
ÖZELLİKLERİ

NEŞÂTÎ

İNCELEME-METİN

HAZIRLAYAN
BAYRAM ALİ KAYA

NEŞÂTÎ

Neşâti (ö. 1674), zaman zaman devletin yıkılışından söz edilmesine rağmen edebî hayatın son derece canlı olduğu, padişahlarından bir kısmının şair olup şiiirden anladığı ve şairleri koruduğu, şeyhülislâmlarının dahi yüzyılın önde gelen şairlerinden sayıldığı on yedinci yüzyılın önemli şairlerindedir. Nef'i, Nâbî, Şeyhülislâm Yahyâ ve Nâilî gibi kaside ve gazel vâdisinde birer zirve olmuş şahsiyetlerle aynı dönemde yaşamış ve eserler vermiş olan Neşâti, daha ziyâde gazelleriyle tanınmış ve şöhrat bulmuştur. Sağlam bir dile ve zarif bir üsluba sahip olan Neşâti'nin şiiirlerinde titiz bir sanatkârın derinliği ve duygulu ifadesi görülür. Devrinde yetiştirici bir sanatkâr kimliğiyle birçok şâirin yetişmesine katkı sağlamış olan Neşâti, aralarında Nazim, Vecdî, Mezâki, İsmetî, Lebib-i Âmidî, Fasîh Dede, Sâkîb Dede, Şeyh Gâlib, Nedim, Ahmet Hâşim, Yahya Kemâl Beyatlı, Ahmet Hamdi Tanpınar, İlhan Berk gibi eski ve yeni şairlerin bulunduğu birçok ismi etkilemiştir. Başlıca eserleri şunlardır: *Divan*, *Edirne Şehrengizi*, *Şerh-i Müşkilât-ı Örfî* ve *Kavâid-i Deriyeye*.

BAYRAM ALİ KAYA

Kars Arpaçay doğumlu olan Bayram Ali Kaya (1962), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu (1985). Mezuniyetinin ardından çeşitli kamu kurumlarında görev yaptı. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde "Neşâti'nin Hilye-i Enbiyâsi-Tenkitli Metin" adlı yüksek lisans tezini (1991), aynı enstitüde başladığı "Azmi-zâde Hâletî Divânı -Tenkitli Metin" adlı teziyle doktorasını tamamladı (1996). Osman Nevres ve Divânı başlıklı doçentlik teziyle doçent oldu (2007), 2013 yılında ise profesörlük kadrosuna atandı. 1994 yılında asistan olarak girdiği Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde hâlen öğretim üyesi olarak görev yapmakta olan Kaya, evli ve üç çocuk babasıdır. Bilimsel dergi ve ansiklopedilerde yayımlanmış birçok makale ve maddesi bulunan Kaya'nın kitaplarından başlıcaları şunlardır: *Neşâti*, İstanbul 1998; *Azmi-zâde Hâletî Divânı*, Cambridge 2003; *Tekke Kapısı*, *Yenikapı Mevlevihânesi'nin İnsanları*, İstanbul 2012; *Osman Nevres Divânı*, İstanbul 2017; *Necâti Bey'in Poetikası*, İstanbul 2019.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	9
Kısaltmalar	11
Neşâtî'nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri	13
Hayatı	13
Doğum Tarihi ve Yeri	13
Adı ve Mahlâsı	14
Ailesi, Eğitim Durumu ve Hocalığı	15
Mevlevîliği ve Melâmîliği	16
Şeyhliği ve Edirne Mevlevîhânesi'ne Tayini	17
Vefatı	19
Neşâtî'nin Edebî Kişiliği	21
Etkilendiği Şâirler	23
Etkilediği Şairler	25
Neşâtî'nin Nazirciliği, Yazdığı veya Kendisine Yazılan Nazire ve Tahmislerden Örnekler	25
Eserleri	31
1 - Dîvân	31
2 - Hilye-İ Enbiyâ	31
3 - Edirne Şehrengizi	32
4 - Şerh-İ Müşkilât-I Örfî	32
5 - Kavâid-İ Deriyye	32
6 - Tuhfetü'l-Uşşâk	33
Neşâtî'nin Şiirlerinden Örnekler	34
Türk Edebiyatında Hilye	43
Neşâtî'nin Hilye-İ Enbiyâsı	47
Hilye-i Enbiyâ'nın Biçim Özellikleri	49
Hilye-i Enbiyâ'nın İçerik Özellikleri	50
Hilyeleri Tasvir Edilen Peygamberler, Hilyelerin Başlıkları,	52
Hilye-i Enbiyâ'nın Yazma Nüshaları	55

Kaynaklara ve Hilye-i Enbiyâ'ya Göre Peygamberlerin Özellikleri	57
Hilyesi Tasvir Edilen Peygamberlerin Yaşlarına Dair Karşılaştırmalı Tablo	77

HİLYE-İ ENBİYÂ

Hilye-i Enbiyâ-i İzâm Aleyhimüsselâm	80
Tevhîd-i Bârî	80
Na't-ı Seyyidülmürselîn Aleyhissalâtü Vesselâm	82
Sebeb-i Te'lîf-i Kitâb	86
Hilye-i Hazret-i Ebû'l-Beşer Âdem Aleyhisselâm	90
Hilye-i Hazret-i İdrîs Aleyhisselâm	94
Hilye-i Hazret-i Nûh Neciyyullâh Aleyhisselâm	96
Hilye-i Hazret-i İbrâhim Halîlullâh Aleyhisselâm	98
Hilye-i Hazret-i İsmâil Zebîhullâh Aleyhisselâm	102
Hilye-i Şevk-Fezâ-yı Hazret-i İshâk Aleyhisselâm	106
Hilye-i Hoş-Rakam-ı Hazret-i Lût Aleyhisselâm	108
Hilye-i Nûr-ı Musavver-i Hazret-i Yûsuf Aleyhisselâm	110
Hilye-i Nûr-ı Hidâyet-i Hazret-i Eyyûb Aleyhisselâm	116
Hilye-i Hazret-i Mûsâ Kelîmullâh Aleyhisselâm	118
Hilye-i Hazret-i Dâvûd Aleyhisselâm	122
Hilye-i Hazret-i Süleymân Emînullâh Aleyhisselâm	126
Hilye-i Hazret-i Yahyâ-yı Şehîd Aleyhisselâm	128
Hilye-i Rûh-Fezâ-yı Hazret-i İsâ Aleyhisselâm	130
Hâtimetü'l-Kitâb	134
Kaynakça	137
Ekler	143

Neşâtî'nin aziz ruhuna...

ÖNSÖZ

Bu mütevazı çalışmanın temelini, uzun yıllar önce hazırlamış olduğumuz yüksek lisans tezimiz oluşturmaktadır. Tezin kitaplaştırılması aşamasında, şairin hayatı ve eserlerine dair verilen bilgiler gözden geçirilmiş, bulunan yeni bilgiler kitaba eklenmiştir. *Hilye-i Enbiyâ*'nın metin kısmı da yeniden ele alınmış, hatalı okunduğu veya yazıldığı fark edilen kelime ve tamlamaların okunuş ve yazılışları düzeltilmiştir. Ayrıca, ulaşılan yeni nüshaların da katkısıyla, bazı kelime ve tamlamaların daha uygun olduğu değerlendirilen farklı şekilleri tercih edilerek metne alınmıştır.

Çalışmamızda metnin sade bir transkripsiyonuna yer verilmiş, dolayısıyla bilimsel eserlerde kullanılan transkripsiyon alfabesinin kullanımı tercih edilmemiş, inceltme veya uzatma bildiren şapka işaretlerinin yanı sıra hemzeler ile kelime ortası ya da sonundaki ayn harflerinin gösterilmesiyle yetinilmiştir. Gerek kelimelerin gerekse eklerin okunuşunda çoğunlukla günümüzdeki şekilleri tercih edilmiş, tezimizden farklı olarak metni oluştururken kullanılan nüshaların tavsifleri ile farklarına yer verilmemiştir.

Çalışmamızda, beyitlerin rûhu elden geldiğince korunmak suretiyle, eserin günümüz Türkçesiyle nesre çevirisine yer verilmiş, böylelikle günümüz okurunun da metni anlaması sağlanmaya çalışılmıştır.

Neşâtî'nin *Hilye-i Enbiyâ*'sının günümüz okurlarının istifadesine sunulmasına vesile olan Vakıfbank Kültür Yayınları yetkililerine, ayrıca değerli katkı ve önerilerde bulunan Prof. Dr. Ozan Yılmaz ile Prof. Dr. İsmail Güleç'e şükranlarımı sunarım.

Prof. Dr. Bayram Ali Kaya
İstanbul 2022

KISALTMALAR

- a.g.e.** : adı geçen eser
a.e. : aynı eser
bkz. : bakınız
C. : cilt
haz. : Hazırlayan
Hz. : Hazreti
Ktp. : Kütüphane, Kütüphanesi
no. : numara, numarası
s. : sayfa
sy. : sayı
Ün. : Üniversitesi
TY. : Türkçe Yazmalar
vb. : ve benzeri
vr. : varak
vs. : vesaire
vd. : ve devamı, ve diğerleri
Yay. : Yayınevi, Yayınları

NEŞÂTÎ'NİN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ¹

HAYATI

Kaynaklarda Neşâtî'nin hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Bir başka deyişle şairin hayatına dair biri Edirne Mevlevîhânesi şeyhliğine tayini, diğeri de vefatına ait olmak üzere iki tarihten başka net bilgilere sahip değiliz.

DOĞUM TARİHİ VE YERİ

Neşâtî'nin doğum tarihi de tam olarak bilinmemektedir. Bununla birlikte şairin, divanındaki târih kıt'alarından birinde 1030 (1620-1621) yılında yani vefatından elli beş sene önce, İstanbul'un görülmemiş bir kış geçirdiğinden bahsetmiş olmasından da hareketle, on altıncı yüzyılın sonlarında veya on yedinci yüzyılın başlarında doğmuş olabileceği tahmin edilmektedir. Neşâtî, Edirneli'dir ve ondan bahseden kaynakların tamamı şairin Edirneli olduğu konusunda görüş birliği içindedir.²

1. Şâirin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri bölümü, büyük oranda “Neşâtî” adlı çalışmamızın ilgili bölümlerinden hareketle hazırlanmıştır. Bkz. Bayram Ali Kaya, *Neşâtî*, İstanbul 1998.

2. Esrar Dede, *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye*, İstanbul Üni. Nadir Eserler Ktp., TY. 1247, vr. 154b; *a.e.*, haz. İlhan Genç, Ankara 2000, s. 484; Ahmed Bâdî Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne*, Beyazıt Ktp., Veliyüddin Efendi, no. 10392, s. 556; Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb*, İstanbul 1309, s. 226; Mustafa Safâyî, *Tezkiretü's-Şuarâ*,

ADI VE MAHLÂSİ

Neşâtî mahlâsını kullanan şairin asıl adının Ahmed olduğu pek çok kaynakta belirtilmiş, bilhassa Mevlevî şairlerden bahseden eserlerde “Neşâtî Ahmed Dede” şeklinde anılmış olmasına rağmen,³ adını farklı bildirenler de vardır. Örneğin Müstakimzâde Süleyman Sadeddin şairin adını “Nişancı Ahmed Dede” olarak bildirirken, Sâkıb Dede ve Fındıklılı İsmet Efendi ise “Neşâtî Süleyman Dede” şeklinde bildirmektedirler.⁴

Safâyî ve Rızâ tezkirelerinde, Süleyman Fâik mecmuasında, Hibri ise *Enîsü'l-Müsâmirîn* adlı eserinde şâirin mahlâsının evvelce “Semendî” olduğunu, daha sonra “Neşâtî” mahlâsını aldığını bildirmektedir. Bu bilgilerden farklı olarak Hammer ise şâirin mahlâsının “Muhlisî” olduğunu belirtmektedir.⁵

Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, no. 2549, vr. 278a; Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyü'l-Fudalâ*, Beyazıt Ktp., Veliyüddin Efendi, 2361, vr. 285a; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, C. I, İstanbul 1308, s. 221; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. II, İstanbul 1333, s. 445.

3. Esrar Dede, *a.g.e.*, vr. 154b; *a.e.*, s. 484; Rızâ, *Tezkire-i Rızâ*, İstanbul 1316, s. 99-100; *a.e.*, haz. Gencay Zavotçu, İstanbul 2009; Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, vr. 285a; Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, İstanbul Üni. Şarkiyat Araştırma Merkezi, CC. 777, C. XIV, s. 4269.

4. Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, *Menâkıb-ı Melâmiyye-i Şettâriyye-i Bayrâmiyye*, Millet Ktp., no. 1051, vr. 52a; Sâkıb Dede, *Sefine-i Nefise-i Mevleviyân*, C. II, Mısır 1283, s. 96; Fındıklılı İsmet Efendi, *Tekmiletü'ş-Şakâik fi Hakk-ı Ehli'l-Hakâik – Şakâik-i Nu'mâniyye ve Zeyilleri*, haz. Abdülkadir Özcan, C. V, İstanbul 1989, s. 394.

5. Safâyî, *a.g.e.*, vr. 278a; Rızâ, *a.g.e.*, s. 98-100; Süleyman Fâik, *Mecmua-i Süleyman Fâik*, İstanbul Üni. Nadir Eserler Ktp., TY. 3472, vr. 44b; Abdurrahman Hibri, *Enîsü'l-Müsâmirîn*, İstanbul Üni. Nadir Eserler Ktp., TY. 451, vr. 86a; Hammer-Purgstall, *Geschichte der Osmanischen dichtkunst*, Pesth, C. III, 1837, s. 487.

AİLESİ, EĞİTİM DURUMU VE HOCALIĞI

Neşâtî'nin ailesi ve gördüğü eğitim hakkında da maalesef ayrıntılı bilgilere sahip değiliz. Sâkıb Dede'nin *Sefîne*'sinde kayıtlı bilgilerden, onun asil bir aileye mensup olup gençlik döneminde çeşitli ilimleri öğrendiğini ve bilgili yetiştiğini, şiirle ilgilendiği için de zamanının zarif insanların etrafında toplandığını öğrenmekteyiz.⁶

Eğitim çağında yararlandığı şahsiyetler hakkında Ali Enver *Semâhâne-i Edeb*'inde Neşâtî'nin, şeyhi Ağazâde Mehmed Dede Efendi'nin derslerine dervişi ve öğrencisi olarak katıldığını ve kendisinden bir hayli istifade ettiğini kaydetmektedir.⁷ Safâyî ise tezkiresinde, Neşâtî'nin bütün bilgisini Ağazâde'den almadığını, ondan tarikat âdâbını tahsil edip ilim ve marifetini ikmâl eylediğini belirtmektedir.⁸ Şeyhî Mehmed Efendi de Neşâtî'nin Ağazâde'ye oldukça güçlü bir tahsil ve terbiyeden sonra intisap ettiğini açık bir şekilde ifade etmektedir.⁹ *Divânlar Kataloğu* ile *Edirne Târîhi*'nde de aynı tespitleri görmek mümkündür.¹⁰ Müstakimzâde, şâirin Reisülküttâb Sarı Abdullah Efendi'ye kesedârlık hattâ dervişlik ettiğini kaydeder ve Melâmî olduğunu bildirirse de¹¹ diğer kaynaklar, Neşâtî'nin böyle bir görevde bulunduğu-
dan bahsetmezler.¹²

6. Sâkıb Dede, *a.g.e.*, C. II, s. 96.

7. Ali Enver, *a.g.e.*, s. 226.

8. Safâyî, *a.g.e.*, vr. 278a.

9. Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.*, vr. 285a.

10. Sabri Kalkandelen, *Divânlar Kataloğu*, İstanbul Üni. Nadir Eserler Ktp., TY. 9865 (*Divân-ı Neşâtî*); Osman Nuri Peremeci, *Edirne Târîhi*, İstanbul 1940, s. 255.

11. Müstakimzâde Süleyman Sadeddin, *a.g.e.*, vr. 52a.

12. *Sefîne, Semâhâne-i Edeb, Tezkire-i Rızâ, Sicill-i Osmânî, Osmanlı Müellifleri* vd.